

A Bokor archívumából

Turiák Ildikó

Assisi Szent Ferenc

(IV. rész)

5.2.3. Erőnemalkalmazás

Ha a szegénység eszménye tengelye is Szent Ferenc etikájának, azért azt sem felejtjük, hogy a szeretet uralkodásmentes szolgálata is. S azt is jól tudja, hogy a szeretet megbocsátás, a másik arc odatartása, a kard hüvelyébe dugása, az erőszakról való lemondás, az ellenség szeretete és szelídség minden ember iránt.

Míg a szegénység eszménye benne van a kor levegőjében, de amit a kicsiség, s még inkább a szelídség dolgában képvisel, az az evangéliumnak a maga korában példa nélkül álló megértéséről tanúskodik. Még élesekben is fogalmazhatók: napjainkig is elenyésző azoknak a száma, akik az övéhez hasonló világos látásra jutottak.

Jézus szándéka szerint – magyarázza Jézust Szent Ferenc – arra kell törekednünk, hogy szeretetben, békében és egységben éljünk minden emberrel (Tanítások XX). Nem szabad bántani senkit, sem szóval, sem cselekedettel, és nem szabad okot adni mások haragjára. Nem szabad embertársainkat szidalmaznunk, ócsárolnunk, rágalmozunk és gyaláznunk sem. Nem szabad civódásba, szóharcba bocsátkoznunk velük. „Vigyázzanak az összes testvérek – mondja a Regula Primában –, nehogy valakit gyalázzanak, s ne folytassanak szóharcot... ne civódjanak egymással, s ne haragudjanak, mert mindaz, aki atyjafiára haragszik, méltó az ítéletre, aki pedig azt mondja atyjafiának: ráka, méltó a főtörvényszékre. Aki pedig azt mondja: bolond, méltó a gyehenna tüzére (Mt 5,22). Szeresd egymást, amint az Úr mondja... ne zúgolódjanak, ne ócsárolják egymást, mert írva van: az árulkodók, a rágalmozók Isten előtt gyűlöletesek” (RP IX)! Ha mégis megbántunk valakit, bocsánatot kell kérnünk (Speculum 51). Másnak a vétkén nem habborodhatunk fel (RP V), s nem ítéelkezhetünk bűneiken, hanem inkább saját vétkeinket kell átgondolnunk, s bűnbánattal fontolgatnunk azokat (RP IX). A bűnösöket intó szóval és jó példával kell jó útra téríteni. Ha nem tudjuk megakadályozni a bűnösöket, az általunk meglátott igazság érvényre juttatásáért nem vállalkozhatunk hős szerepre (Speculum 71).

Ennek a világot Jézus kedve szerint kiforgató, átalakító magatartásnak a szimbóluma – ki tudja, tán megtörtént csodás következménye – a Fioretti egyik legszebb története, amely a gubbioi farkas megtérítéséről szól. „Az időben, mikoron Szent Ferenc Gubbio városában lakozott, feltűnt egy szörnyű ra-

gadozó farkas, mely nem csupán barmokat falt fel, hanem embereket is” – meséli a legendaíró. „Gyakran egészen a falakig jött, s a lakosok a félelem miatt, akárcsak háborúba mentek volna, fegyver nélkül nem merték elhagyni a várost. A farkastól való félelem olyan nagy volt, hogy végre senki sem bátorkodott a falakon kívül mutatkozni, miért is Szent Ferenc a gubbioiak iránti könyörületből elhatározta, hogy fölkeresi az ordast. A többiek kissé húzódoztak, azért Szent Ferenc egyedül ment a farkastanya felé. És íme, számos polgár szeme láttára a szóban forgó farkas tátott szájával egyenesen Szent Ferencnek rohant, és amikor már csak pár lépésnyire volt tőle, a szent megjelölte a kereszt jelével, magához intette, s mondta neki: Gyere ide, farkas testvér! Krisztus felől parancsolom, hogy se nekem, se másnak ne ártsál. Farkas testvér, te nagy kárt teszel e vidéken. Irgalmatlan gonoszságokat cselekedtél, mikor elpusztítottad és megölted Isten teremtményeit az Ő engedelme nélkül, s hozzá nemcsak a barmokat szaggattad széjjel és faltad fel, hanem az Isten képére teremtett embereket is meg merted ölni, és széjjel merted tépni. Ennek okáért, mint a leggaládabb lator és gyilkos, érdemes vagy az akasztófára. Mindenki vádol, és panaszkodik rád, és ellenséged az egész város. Ám én, farkas testvér, békét akarok szerezni közted és ezek között, olyaténképp, hogy te ezentúl nem bántod őket, ők meg megbocsájtják a múltban elkövetett gonoszságaidat, és sem az emberek, sem a kutyák nem üldöznek többé. Ígérem, hogy amíg élsz, ellátásodat a város embereivel megadatom néked, hogy a jövőben ne kelljen koplalnod, mert úgyis tudom, hogy éhségből követtél el minden rosszat. De amikor kieszközölöm ezt a kegyet, akarom, farkas testvér, hogy viszont megfogadd, hogy sem emberben, sem állatban nem teszed kárt többé. Ígéred? – s kezet nyújtott neki, a farkas pedig fölemelte jobb lábát, és gyöngéden Szent Ferenc tenyerébe tette. A történetek után ama bizonyos farkas még két esztendeig éldegélt Gubbioban, szelíden házról házra, küszöbről küszöbre járva anélkül, hogy bárkinek ártott volna, vagy hogy őt bántották volna, s a nép kegyesen táplálta” (Fioretti XXI).

Sem a magunk, sem másnak a tulajdonát nem védhetjük meg (RP VII, XIV). A köntösünket elvevőnek a felsőruhánkat is oda kell adnunk (RP XIV). A mi Urunk Jézus Krisztus szerelméért kötelesek vagyunk minden látható és láthatatlan ellenségnek kiszolgáltatni magunkat (RP XVI). Nem tanúsíthatunk ellenállást a gonosszal szemben. Aki az egyik orcánkat megüti, annak oda kell tartanunk a másikat is (RP XIV).

Megjegyzem, hogy a „lelki szegénység” egészen sajátos Szent Ferenc értelmezésében: a jogtalanságok, az arculütés türelmes elviselését jelenti (Intelmekek XIV).

Engedelmesnek kell lennünk minden emberi teremtmény iránt (RP XVI), ami nem annyit jelent, hogy lelkiismeretünk szavától eltérünk, hanem elviseljük azt is, ha a lelkiismeretünk hangjának követéséért üldözés ér bennünket jutalmul (RP III). Nem anyyi a dolgunk csupán, hogy nem tanúsítunk ellenállást, hanem, miként Ferenc a Miatyánk parafrázisában tanít rá, meg is kell bocsátanunk, és ellenségeinket valóban szeretnünk kell. „Te adj, Uram, erőt – így kéri Istent –, hogy egészen megbocsásunk, hogy ellenségeinket éretted valóban szeressük, s érettük Nálad buzgón közbenjárjunk, senkinek rosszért rosszal ne fizessünk, és törekedjünk Benned mindenkinek javára válni” (Az Úr dicsérete)! Békességnek kell lennie szívünkben, s minden ember iránt szelídséget kell tanúsítanunk (RP XI, Tanítások XIX). Ezenfelül arra vagyunk hivatva, hogy a körülöttünk levő egyenlenségeket is megpróbáljuk megszüntetni, a széthúzókat ismét összekapcsolni (Tanítások XIX). A békesség és megbocsátás hirdetése a feladatunk (RP XXI, Tanítások XIX). Szelídséggel mindenkit békére és jóindulatra kell hangolnunk.

Ferenc, mint mindenben, ebben is példájával járt tanítása előtt. Szent Ferenc-életrajzában Balanyi beszámol arról, hogy a történészek rábukáltak egy 1210-ben létrejött egyezményre, amely Assisiben nyugvó-

pontra juttatta a *maiores* és a *minores* közti évtizedes ellentétet. Balanyi azt állítja: a történészek megegyeznek abban, hogy a béke Szent Ferenc hatása volt (Balanyi Gy.: Assisi Szent Ferenc, 183. o.). A *Speculum Perfectionis* pedig az Assisi püspöke és polgármestere közötti viszály megszüntetését örökíti meg (101).

Bár a békét hirdetjük, s mindenkivel szemben szelídek, megbocsátók vagyunk, ezzel még nem kerülhetjük el, hogy valakik – talán éppen szelidségünk miatt – ellenségeinkké ne váljanak, s ne üldözzenek bennünket. A Jézust követő ember szelídsége a lelkiismeret szavához való megingathatatlan hűséggel párosul, s így kivívja azok gyűlöletét, akik ettől el akarják téríteni (Intelmek III). Ferenc nem tartja magában az Úrtól vett meggyőződését. Mind a Krisztustól eltávolodott keresztények, mind a pogányok között terjeszteni akarja ezt a meggyőződését (RP XVI).

A Jézushoz tartozás, Jézusnak és tanításának megvallása üldözést vált ki, úgy, ahogy Jézus megjövendölte: „Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak” (Mt 5,10). A jézusi magatartás, a jézusi feladat teljesíteni akarása az életünkbe is kerülhet. Mégsem szabad megijednünk azoktól, akik megölik a testet, ám azután semmit sem tehetnek, hanem boldognak kell lennünk, midőn gyűlölnék, szidalmaznak, kirekesztenek, kivetnek az emberek az Emberfiáért, az igazságért (RP XVI).

Az üldözés, a szorongatás és a szenvedés vidám szívvel és békességgel való tűrése a tökéletes öröm forrása – tanítja Ferenc a Fiorettiben egyik legkedvesebb társának, Leónak. „Kérlek, Atyám, mondd meg nekem, miben vagyon hát a tökéletes örömezés? – kérdezte Leó, és Szent Ferenc felel: Mikor majd átázva, a hidegtől vacogva, sárosan és éhesen elérjük Angyalos Boldogasszonyt, zörgetünk az ajtón, s a kapus mérgesen ránk rivall: »Kik vagytok?« S mi azt mondjuk: »Ketten atyafiaitok közül, ő pedig így válaszol: »Hazudtok, ti gaz naplopók vagytok, kik csalják a világot, s ellopkodjátok a szegények elől az alamizsnát! Takarodjatok!«, s nem nyitja ki az ajtót, hanem ott hagy bennünket ácsorogni késő estig a hóban és vízben, éhezve és fázva, akkor, ha ezt a kegyetlen igazságtalanságot békében, zúgolódás nélkül tűrjük el..., ebben van a tökéletes örömezés. Aztán, ha tovább is állhatatosan zörgetünk, s ő fölháborodva jön ki újra, s mint alkalmatlan tolakodókat szidalmakkal és ökölcsepásokkal űz el, és így szól: »El innen, hitvány csavargók, menjetek az ispotályba, itt nincs számotokra hely«, ha ezt is jókedvűen, nyugalommal és szeretettel viseltük el, ebben van a tökéletes örömezés. S ha ismét bekopogtatunk, s az most már még dühösebben ordítja: »Tűrhetetlen gazfickók, majd elpüföllek én benneteket érdemetek szerint«, s azzal kezében füttykössel kijön, megragad bennünket, földhöz ver, belehemperget a hóba, s botjával hatalmas ütések mér ránk, ha mindezt békével és vidáman tűrjük el az áldott Jézus szenvedésére gondolva..., ebben van a tökéletes örömezés. A Szentlélek összes malasztja és ajándékai között, melyeket Krisztus az Ő választottjainak ad, a legfőbb, ha önmagán győzedelmeskedik valaki, s Krisztus szeretetéért minden bajt, igazságtalanságot és gyalázatot készséggel elvisel. Mert az Isten ajándékaiban nem dicsekedhetünk, mivelhogy nem a mieink, hanem az Istenéi... De a nyomorúság és szenvedések keresztjében bátran dicsekedhetünk, mert az apostol is mondja: Nem akarok másban dicsekedni, hanem csak a mi Urunk Jézus Krisztus keresztjében” (Fioretti VIII).

Ennek a boldogságnak az oka a szenvedés, az üldözés elviseléséért ígért jutalom. Aki Jézusért elveszti életét, aki mindvégig állhatatos marad, az megszerzi az örök életet és a mennyországot (RP XVI).

Hogy Ferenc mindezt mennyire komolyan, s mennyire általánosan gondolta, azt ismét a harmadrendiek szabályzata bizonyítja. A szabályzat III. fejezete tiltja a fegyverek használatát, a IV. fejezet megtiltja az esküt. A IX. fejezet 2.§-a a testvérek egymás közti békességét kívánja, ugyanennek a fejezetnek az 5.§-a a felvételi feltételek között első helyre teszi, hogy a felvételt kérő kibéküljön azzal, akivel haragban van. A XIII. fejezet 13–15. paragrafusai pedig megtiltják, hogy a testvérek egymást bíróság elé hurcolják (Jörgensen, Assisi Szent Ferenc élete, 233. o.).

Mindez kihívásnak, botránynak minősült a „keresztény” világ szemében. A harmadik és legnagyobb botrány a ferences mozgalom körül azért tört ki, mert Szent Ferenc követői nagyon komolyan gondolták, s következetesen meg is valósították azt, amit az evangélium és annak szellemében fogant szabályzatuk előírt. Alapelveik és magatartásuk miatt, azaz hogy nem tesznek esküt, s nem hordanak magukkal fegyvert, hamarosan összeütközésbe kerültek a hatóságokkal. Jellemző erre az, ami 1221-ben Faenza városában történt. Ebben a városban a polgárok seregestül léptek be a helyi har-

madrendbe. Amikor a polgármester felszólította őket, hogy tegyék le kezébe a szokásos polgári esküt, amelynek értelmében az előljárásság parancsára fegyvert ragadnak, megtagadták az esküt azzal az indoklással, hogy rendi szabályzatuk tiltja a fegyverhasználatot. A polgármester minden lehető eszközzel az eskü letevésére akarta őket kényszeríteni (Jörgensen, III). A „világ” nagyon érzékenyen reagál, ha valaki szembeszegül az alapelveivel, s nem hajlandó az embergyilkolásra. Szent Ferenc követői üldözötteké lettek, mert nemet mondtak az embergyilkos Sátánnak. Figyelemreméltó és örömdetes, hogy a világi hatóságok által üldözötteknek az Egyház védelmére kelt, két egymást követő pápának, III. Honoriusnak és IX. Gergelynek az utasítására.

5. 2. 4. Másokat is megtanítani az örömhírre

Szent Ferenc programjának utolsó, és a többenél egyáltalán nem jelentéktelenebb tétele, hogy az embernek tovább kell adnia a megismert igazságot. Meg kell kísérelnie mindenkit Jézushoz téríteni, bűnbánatra és élet-átalakításra bírni. A 72 tanítvány apostoli útra küldéséről szóló evangéliumi leírás nem csupán a radikális szegénység megvalósítására ösztönzi Ferencet, hanem az örömhír hirdetésének a feladatát is világossá teszi előtte. Mint minden felismert igazságot, ezt is azonnal iparkodik megvalósítani. A nagy király hírnökeként azt a küldetést vállalja magára, hogy békét hirdet és megtérést (A három társ legendája VIII). Erre ösztönzik a tanítványoknak mondott jézusi szavak is, erre indítja Jézus példája is. „Azt látjuk – mondja –, hogy az Isten egyszülött Fia az emberek üdvéért leszállott az Atya kebeléről, hogy példájával átalakítsa a világot, s az üdvösség ígét hirdesse az embereknek... Minthogy pedig mindent aszerint kell cselekednünk, amint Őbenne... láttuk, úgy látszik, hogy jobban tetszik az Istennek, hogy elhagyva a nyugalmat, kimenjünk a munkába” (Tanítások XIII). A hirdetés feladata a Regula Primába is belekerült. S az apostolkodás a mozgalom első pillanatától kezdve a csatlakozók első számú feladatának számít. Nem ismer el a küldetésre való semmiféle alkalmatlanságot.

Hogy mennyire nem ismert pardont ebben a kérdésben sem, azt jól mutatja a Fiorettinek egy igen meghökkentő története. Szent Ferenc egyik társát, a hallgatag és bátortalan Rufinuszt prédikálni küldi. Rufinusz szabadkozik: „Légy, kérlek, elnézéssel irántam, s ne küldj prédikálni! Tudod, hogy együgyű is, tanulatlan is vagyok, s nincs hozzám való képességem.” A szelíd Szent Ferenc tőle szokatlanul méregbe gurul. Talán csak a szegénység megcsorbítása tudja még hasonló indulatba hozni. S a szent engedelmesség nevében megparancsolja neki, hogy anyaszült meztelen, csupán ingalja ruhában men-

jen, térjen be valamelyik templomba, s úgy prédikáljon a népnek (Fioretti XXX). Meggyőződése, hogy a küldetés a föld határáig szól. A külföldi missziókat furcsálló bíborosnak nagy hévvel és prófétai ihlettel feleli: „Azt hiszi Ön, Uram, hogy az Úr csak az itteni tartományok számára hívta meg a testvéreket? Sőt ellenkezőleg, szent meggyőződéssel állítom, hogy Isten a széles földkerekség összes lakóinak lelki haladására és üdvözítésére támasztotta és szólította munkába őket. Tehát nemcsak a hívők körében, hanem a hitetlenek tartományaiiban is mihamar meg fognak honosodni, és tömérdek lelket fognak megmenteni” (Speculum 65).

Az Isten Országáról szóló példabeszédet a mozgalmára alkalmazza: „Szerzetünk hasonló léssen a halászhoz, aki megveti hálóját a tengerben, és tömérdek halat fog” (A három társ legendája IX). Bár nem idegen tőle a szerzetalapítás gondolata, de az induláskor valójában nem a szerzetalapítás a célkitűzése. Élete későbbi folyamán sem elégszik meg soha azzal, hogy az emberiségnek csak a szerzetesi életre hajlamos szűk réteget közelítse meg. Minden rendű-rangú, család és családtalan emberhez, férfihez és nőhöz, paphoz és nem paphoz, szerzetessé lenni akaróhoz és szerzetessé lenni nem akaróhoz egyaránt el akar jutni. Világosan mutatja ezt a bűnbánók kollégiama, későbbi elnevezéssel a harmadrend létrehozása. Erre utal az is, hogy még a kifejezetten szerzetesek számára írt regulában sem csak a szerzetesekről és szerzeteseknek beszél. A legékezebb bizonyosság: „Az összes hívekhez intézett levél”. Ennek a címzése így hangzik: „Az összes keresztényeknek, szerzeteseknek, papoknak és világiaknak, férfiaknak és nőknek, az egész világ lakosainak...”

A kor világvegét váró hangulatának megfelelően, Istennek az utolsó emberrel kezdett vállalkozásának tekinti azt, amire őket s az általuk megtérítendőket szánta: „A kisebb testvérek rendje ama bizonyos kisdied nyáj, melyet az Isten Fia ebben az utolsó órában eszközölt ki magának a mennyei Atyjától, mondván: »Atyám, szeretném, ha ebben az utolsó órában egy új és alázatos népet teremtenél, és azt adnád nekem. Szeretném, ha e nép alázatosságban és szegénységben különb lenne minden elődjénél, és velem magammal beérné.« Nincsen abban semmi csodálatos, hogy Isten egy új és kicsiny népet választott ki magának, hogy életmódjában és beszédjében homlokegyenest különbözzék minden elődjétől, és boldognak érezze magát, hogy egyedül Őt, a kibeszélhetetlen edességet mondhatja magáénak” (Speculum 26). Isten új népének tudja magukat, amelynek különböznie kell mindenkitől, akik csak előttük jártak.

Ferenc nyilvánvalóan Egyházzá akar lenni. De – saját terminológiánkkal élve – nem harmadik szövetség létrehozására gondol. Munkájának megkezdésekor első lépései

közé tartozik a pápa áldását kérni kezdeményezésére (Speculum 78). S bár hasonló kezdeményezésekért akkoriban könnyen kiátkozás és máglya járt, Ferencet és társait, ha nem is szívesen, de megtűrik. Colonna bíboros fel-szólalása a Ferenc és társai ügyében összehívott bíborosi testületben vilá-gosságot gyűjthat a tekintetben, hogy mi ennek a türelemnek az oka. „Ha mi – mondja Colonna – e szegény ember kérését megtagadjuk azon az alapon, hogy merőben újszerűt és teljesíthetlent kíván, akkor vigyáznunk kell, hogy összeütközésbe ne kerüljünk az evangéliummal, hiszen csak annak megengedését kéri tőlünk, hogy az evangélium szerint élhessen. Márpedig aki azt állítja, hogy az evangéliumi tökéletességre vagy a megtartására tett fogadalom valami észellenest és hitellenest tartalmaz, az nyilvánvalóan magát Krisztust, az evangélium szerzőjét káromolja.”

Ez a kérő ember nem foglalkozik az Egyház büneinek bírálatával, nem is az Egyház megreformálására kér engedélyt. Csupán azt kívánja, hogy maga és követői, a pápa jóváhagyásával élhessenek az evangélium útmutatása szerint. A pápa engedélyén túl a főpapokat is meg akarja nyerni. Azt szeretné, hogy társainak szent élete s irántuk tanúsított alázatos tisztelete láttán maguk a főpapok kérjék a testvéreket arra, hogy menjenek hozzájuk prédikálni, és a népet jobb útra téríteni (Speculum 50).

Nemcsak a főpapokkal, hanem a papokkal is békességben akarja tudni övéit. Így buzdítja őket: „Nekünk az a küldetésünk, hogy a lelkek üdvé-nek ápolásában segítségére legyünk a papoknak. Ami tőlük nem telik, azt nekünk kell kárpótolnunk. Annak idején úgyis ki-ki munkája, és nem állása szerint nyeri majd el a jutalmát. Tudjátok meg tehát, testvéreim, hogy Isten szemében nincs érdemszerzőbb munka, mint a lelkek megnyerése. Ezt pedig sokkal biztosabban el tudjuk érni, ha jó békességet tartunk, mintha háborúskodunk a papokkal. Ha miattuk esetleg kárt szenved a népek üdvözítésének munkája, ezért Istennél vagyon a bosszúállás, és ő meg is fizet nekik alkalmas időben. Legyetek tehát engedelmesek a főpapok iránt, nehogy miattatok gonosz vetélkedés támadjon! Ha a békesség fiai lesztek, a népet is, meg a papságot is megnyeritek. És ez hasonlíthatatlanul kedvesebb lesz Isten előtt, mintha csak a népet nyeritek meg, a papságot ellenben megbotránkoztatjátok. Vessetek tehát fátyolt a hibáik-ra, és pótoljátok ki sokféle fogyatkozásukat” (Speculum 54)!

Körömszakadtáig ragaszkodik ugyan Péter egyházához, de nem vak a hibáival szemben; változást azonban kizárólag attól remél, hogy övéi életszentségben és számban növekedni fognak. Meg akarja nyerni a fő-papságot és a papságot, de az egyházi méltóságoktól távol tartja övéit. Tiszteletben tartja a hierarchiát, de a saját mozgalmán belül, a szerzetes-rendekben teljesen szokatlanul, demokratikus módon szervezi meg az életet. Tulajdonképpen azt hiszem, esze ágában sem volt Regulát, szabályzatot írni, egyszerűen csak a Hegyi beszédet akarta övéinek az agyába és szívébe vénsi. A közösség elvi és gyakorlati kérdéseit az évi kétszeri (pünkösdi és Szent Mihály-napi) káptalanon közös megbeszéléssel tisztázták, méghozzá évről évre ismétlődően. „Ügyeik” címén nem egy zárt rend világtól idegen problémáit, még csak nem is az egyház aktuális gondjait boncolgatják, hanem emberiség szélességű, világot átalakító programjuk megvalósításának legalkalmasabb útjait, eszközeit keresik. Ezeknek a káptalanoknak a legfőbb kérdése, hogyan tudnának jobban szeretni, és másokat is elvezetni erre a szeretetre.

6. Ferenc eszméinek és műveinek sorsa

A bevezetőben azt ígértem, hogy megkísérlem elmondani, bemutatni, ki volt és mit akart Assisi Szent Ferenc. Sok minden kimaradt a teljesség igénye nélkül született dolgozatomból. Csak a legjelentősebbnek meglátott mozzanatokot villantathattam fel. Röviden összefoglalva az eddig elmondottakat: az egyháztörténelem egyik Krisztussal legkonzenziálisabb alakjának, az evangélium lényeges tanításainak egyik legradikálisabb megvalósítójának és a legnagyobb hatású apostolok közül valónak látom őt.

Célkitűzéseit illetően Kulcsár Zsuzsa a Világosság 1970/7. számában a következőket írja: „Nem a sok-sok szerzetesközösség számát akarta eggyel szaporítani, hanem megoldást akart találni kora minden égető problémájára. Méghozzá lázadás, ellenállás, erőszak nélkül... Egyetemes orvosságként minden bajra a szent evangéliumi szegénységet ajánlja” (Isten szegénykéjének örökösei). Ezzel a megállapítással egyetérthetünk, ha az evangéliumi szegénység orvosságát kiegészítjük a Hegyi beszédétől kívánt magatartás egészével. A meglátott igazságok azonnali és maradéktalan, kiáltóan radikális megvalósítása kivételes súlyt adott szavainak. A szentek, és csak a szentek képesek a történelemben észrevehető hatást elérni. Hang-

ja eljutott a papokhoz, szerzetesekhez, férfiakhoz és nőkhöz, családokhoz és család nélküliekhez, egyszóval minden rendű és rangú keresztényhez, sőt még a pogányokhoz is. Kiterjedt majdnem az egész akkor ismert világra. S az általa támasztott hullámverés századokon át sem ült el. Kezdeményezése csak lassan, fokozatosan vált a világi és egyházi hatóságok számára elviselhetetlenné. Ennek magyarázata szelidségén és maximális egyházhűségén kívül abban keresendő, hogy nem a fennálló egyházi és világi struktúrák közvetlen megváltoztatására törekedett, hanem az egyes emberek megtérítésére, életének átalakítására. Ezért meglehetősen sokáig tudott az Egyháztól megtűrten, a világi hatalmaktól kevéssé háborgatottan dolgozni. A programja azonban csak úgy-ahogy megtűr volt, és csak ideig-óráig maradhatott az. Az első perctől kezdve ideges világi hatóságok a Ferencet követők számának szaporodásával egyre gyakrabban folyamodtak adminisztratív eszközökhöz (Jørgensen III).

Az Egyház részéről kezdettől fogva ügyes diplomáciai manőverek történtek, hogy Szent Ferenc eredeti szándékának vitorlájából kifogják a szelet, s az eretnekveszély kiküszöbölésének szolgálatába állítsák mozgalmát.

Először is szerzet alapítására bírták rá az eredetileg emberiség méreteken gondolkodó s erről haláláig le nem mondó Ferencet: Az evangéliumi eszméket a maguk teljes radikalitásában hordozó szerzetesi életszabály, a Regula Prima nem nyert pápai megerősítést. Többszörös püspöki segédlettel történő átfogalmazás után csupán a jóformán jellegtelenné tompított változat nyerte el a jóváhagyást. A helyi püspökök, s néhol a papság is gyakran akadályozta a mozgalom terjedését.

A fokozódóan nyugtalan világi hatóságoknak s az Egyháznak egyaránt kapóra jött az a talán általuk is szított mozgalmon belüli feszültség, amely főleg a férfi szerzeteken belül ütötte fel a fejét. A Speculum megörökíti, hogy a Regulával kapcsolatban nem csupán az Egyháznak voltak fennakadásai. A rendtársak is kifogásokat emeltek. „Hallottuk, hogy Ferenc testvér újabb regulát készít – mondták valakik Illés testvérnek –, de félünk, hogy olyan szigorúan szabja meg, hogy nem tudjuk majd megtartani. Azért kérünk, hogy menj el hozzá, és mondd meg neki, hogy mi az ő reguláját nem ismerjük el magunkra nézve kötelezőnek. Csak tartsa meg magának, mi nem kérünk belőle” (Speculum 1). A rendtársak kifogásai sem ismeretlenek. Többen élesen szembefordultak a szent által hirdetett szegénységprogrammal, viszonylag komfortos rentházakat kívántak. Egyetemet hoztak létre Bolognában. Tiltakoztak a pénz elfogadásának tilalma ellen. Ellene mondtak a birtoklásról és a pozíciókról való radikális lemondásnak (Speculum 6, 11, 13, 14). Táborot gyűjtöttek Ferenc ellen, aki végül kisebbségben maradt, s lemondott a rend vezetéséről.

Isten muzsikáló lelkű trubadúrja a Getszemáni-kert, a virágvasárnap Jézusának elhagyatottságára jutott élete végére. Az események egyre növekvő szomorúsággal töltötték el. Hangja egyre fájdalmasabb lett, bár híre-neve s tisztelőinek száma még egyre növekedett. Eleinte még megpróbált ellenszegülni. A Szentföldről visszatérve, amikor meghallotta, hogy Bolognában új, saját rentházat s egyetemet szerzett a rend, egyszerűen kikergette belőle a barátokat (Speculum 6). Assisiben saját kezével látott neki a testvérek által épített nagy rentház lerombolásának (Speculum 7). Már nagyon beteg, amikor még mindig tele elszántsággal, s így kiált fel a belső hasadás láttán: „Kik ezek az emberek, akik kiragadták kezemből a rendemet és testvéreimet? De csak jussak el az egyetemes káptalanra, majd én megmutatom nekik, hogy mit akarok” (Speculum 4).

Végül is elhatalmasodott rajta a keserűség. „Nagyon fájlalom – mondja –, és sokat gyötördöm miatta, hogy amiket a rend jelenvaló és jövő hasznára sok imádsággal... kinyilatkoztatásként nyertem Isten irgalmasságából, és amikről magától az Istentől tudom, hogy teljesen szent akarata szerint valók, azokban némely testvérek a saját bölcsességükre és hamis előrelátásukra támaszkodva ellenem vannak” (Speculum 11). Másról így szól: „Fájdalom, az előljárók között vannak olyanok, akik álutakra csalják a testvéreket. Minduntalan a régi szerzetalapítók példáját állítják szemük elé, az én intelmeimet ellenben kevésbe veszik. De csak a végén tűnik ki majd világosan, hogy minő játékokat űznek” (Speculum 4).

Nem valóban egyre jobban elhatalmasodó betegsége, hanem mély keserűsége az igazi oka annak, hogy lemond a rend vezetéséről. Valójában már nem hallgatnak rá. Ő pedig nem tud, és nem akar az ellentábor bábja lenni. De nem tud, és nem akar ellenük az egyetlen hatásos módszerhez, az erőszakhoz sem folyamodni. „Amíg én gyakoroltam az előljáróságot a testvérek fölött, és amíg ők híven kitarítottak, én, bár megtérésemtől kezd-

ve majdnem mindig betegeskedtem, szerény tehetségemhez mérten állandóan igyekeztem segítségükre lenni szavammal és példámmal. De amikor láttam, hogy... kezdenek letérni az egyenes ösvényről, amelyen idáig jártak, és átmennek a szélesebb utakra, melyek a biztos halálba vezetnek... s hogy ezen ide s tova bolyongva mit sem törődnek többé hivatásukkal, fogadalmukkal és a példaadással is, végül, amikor láttam, hogy sem... intő szavamra, sem pedig állandóan szemük előtt lebegő példámra nem hajlandók elhagyni a veszélyes és halálba vezető utat, akkor az Úr és az előljáró testvérek kezébe tettem az előljáróságot és a rend kormányzását.” Majd így beszél: „...miután sem prédikálással, sem intő szóval, sem példaadással nem vagyok képes megfenyíteni a bűnösöket, és kiirtani a bűnöket, nem akarok hóhérszerepre vállalkozni, hogy büntessek és ostorozzak, mint a világi hatóságok teszik. De azért bízom benne, hogy szegényeinkre és gyalázatukra, éppen e világ fiai által rendszabályozzák meg majd őket, úgyannyira, hogy a végén mégis visszatérnek hivatásukhoz...” (Speculum 71). A jövendölés, már ami a megrendszabályozást illeti, csakhamar valóra vált.

Ferenc halálát követően a férfi szerzeteken belül a már korábban is meglévő ellentétek tovább élesedtek. A gyeplő az ellentábor vezetője, Illés testvér kezébe került. Azonnal üldözni kezdte a szent leghűségesebb és legrégebbi társait (pl. Leót és Egyedet), akiknek menekülniük kellett. Botrányos jelenetekre került sor az 1230-as főkáptalanon Illés hívei és ellenfelei között, s az ellentétek végül is a rend három pártra szakadásához vezettek. Az eredeti ideálokhoz ragaszkodókkal, az ún. spirituálisokkal szemben álltak azok, akik a ferenceseket a többi renddel azonos jellegűvé akarták tenni, s végül kialakult egy közép-ső tábor, akik valamiféle kompromisszumra törekedtek.

Az Egyház lassú, diplomatikus lépésekkel kísérte ezeket a villongásokat. IX. Gergely (Hugolini bíboros) egyfelől 1228-ban szentté avatta Ferencet, s Illés ellen foglalt állást, másfelől bullát adott ki, amelyben érvénytelenítette Szent Ferenc végrendeletét, s intézkedéseket hozott a radikális szegénységsemény felőlésére. Az ellentmondásos lépések egyik célja, hogy megőrizték Ferenc mozgalmának agitatív erejét, hogy ezáltal megakadályozzák az eretnokségbe szorított mozgalmak terjedését. A másik cél: kioperálni a mozgalom eredeti törekvéseit, kellemetlen tartalmait.

Mindehhez először le kellett számolni a spirituálisokkal. 1230-ban Ancona őrgrof-ságban vette kezdetét a spirituálisok szervezett, módszeres üldözése. Ferenc régi társai közül sokan börtönbe kerültek. Töb-beket, köztük Speyeri Cézárt, a szent közvetlen munkatársát meg is ölték. De nemcsak Anconában, hanem Toscanában s Provence-ban is ugyanilyen, sőt még

rosszabb sors várt a spirituálisokra. Toscanában eretnekké nyilvánították, s bujdosni kényszerítették őket (pl. Jacopone Todi és Angelus Clarenus). Provance-ban még erősebb kézzel fogtak a megrendszabályozásukhoz, s a hajlíthatatlanokat máglyára küldték. Egy villanásnyi enyhületet csak V. Celesztin rövid pápasága hozott, aki egészen sajátos egyéniség lévén, fölkarolta az üldözötteket. Lemondása után azonban VIII. Bonifác, és főleg XXII. János pápasága alatt az üldözés elérte a tetőfokát. XXII. János a szó legszorosabb értelmében kiirtotta a spirituálisokat. A spirituálisok után sorra kerültek a középutasok, s végül mindazok, akik ha nem is Szent Ferenc magatartásbeli radikalitását, de legalább az elméletét fenn akarták tartani. Az ún. elméleti szegénységről szóló hírhedt vitában elvéreztek azok is, akik addig a gyakorlati szegénységet, Ferenc eredeti eszméit valósítani akaró testvéreik üldözésében jeleskedtek.

Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy a hosszú és súlyos üldözésre nem mindig a Szent Ferenc kívánta jézusi szelídséggel reagáltak az üldözöttek sem. Angelus Clarenus mindvégig meg tudta őrizni elvhűségét, béketűrését és egyházhűségét is, és az inkvizíció által gyűjtött máglyák korában okos, higgadt szóval képes volt tisztázni magát az eretnekség vádjától anélkül, hogy eszményeit megtagadta volna. Üldözött volt, földönfutó, halálra keresett bujdosó, de nem lett lázadó, és nem lett eretnek.

A provance-i spirituálisok viszont a világi segítséget igénybe véve elkergették üldözőiket. Máshol sokan forradalmi vagy eretnek csoportokhoz csapódtak, illetve belőlük, körülöttük alakult ki az ún. ferences eretnekség, a fraticelli mozgalma. Így aztán nemcsak Ferenc ellenzéke és azok utódjai, hanem azok nagy része is, akik úgy vélték, hogy Szent Ferenc eszmei örökségéért küzdenek, végeredményben szembekerültek a szent célkitűzéseivel. A valódi eszmék megcsappant számú őrzői pedig búvópataként rejtőztek, s lassan örölte őket a Jézus eszméit magáévá tenni még nem tudó, nem akadó kortárs emberiség. A XVI. századra elültek a szent kavarta vihar utolsó hullámai is.

A férfi szerzet története mellett a harmadrend történetéről is kell még néhány szót szólni. A ferences mozgalom világi résztvevői elsődlegesen a világi hatalommal kerültek összeütközésbe, s annak üldözésétől szenvedtek. Az Egyház – a férfi szerzet radikalizmusával szemben tanúsított magatartásával ellentétben – a harmadrendiek felé oltalmazóként lépett fel.

III. Honorius pápa védelmet nyújtott a katonai szolgálatot megtagadóknak. Ugyanezt tette utódja, IX. Gergely is, sőt felmentette őket a közhivataloktól, és saját joghatósága, vagyis az egyházi bíróság alá vonta őket (Gemelli, A franciscanizmus). Ennek

a védelemnek azonban nagy ára volt. Zaklatásuk pillanatnyi elkerüléséért cserébe szuverenitásukat és a Ferenc mutatta utat kellett feladniuk. IX. Gergely hamarosan hozzákezdett az evangéliumi parancsoktól ihletett regula átforgalmazásához. Elsőként azt jelentette ki, hogy az eskütétel tilalma nem vonatkozik bizonyos esetekre. Kivételt képez a tilalom alól a hit megőrzésére, a béke érdekében, az önvédelemből, illetve a törvényszék előtt tett eskü. IV. Miklós pápa továbblépett, s azt mondta, hogy a fegyverviselési tilalom sem általános érvényű. Az Egyház érdekében, a haza védelmében, s más, előjáróiktól jóváhagyott okokból a fegyverviselés a harmadrendieknek is megengedett. Az eskü és a fegyverviselés abszolút tilalmának megszüntetésével az evangéliumi parancsok legjobban hűsba vágóbb pontjai kerültek zárójelbe. Ami ezután következett, az már csak a földig rombolt Karthágó romjainak felszántásához és sóval behintéséhez hasonlítható. Az evangélium szellemét hordozó regula helyett ugyancsak IV. Miklós pápa új regulát készített, az egyházjog követelményeinek megfelelően, s az egész harmadrendet hozzáidomította, alávettette az addigra már alaposan megdolgozott, átforgalmazott szerzetesrendnek.

7. Befejezés: Elgondolkodtató kérdések

Az igazi Szent Ferencet keresve szembesülnöm kellett azzal az egyébként jól tudott igazsággal, hogy nem mi találtuk fel a spanyolviaszt. Ráébredtek a történelemben előttünk már mások is arra, hogy mit akart Jézus. Ilyen volt Szent Ferenc is. Felfedezte és századokon át ébren tartotta a krisztusi gondolatokat. Termékeny nyugtalanságot hozott az Egyházba. 750 év múltán sem lehet úgy foglalkozni vele, hogy hatása alá ne kerüljön az ember. Mindezek az eredmények az igazság utáni szenvedélyes vágyakozásából, az igazság befogadására való őszinte készségéből s a meglátott eszméknek megalkuvásmentes megvalósításából születtek.

Hogy azonban csak annyit tudott elérni, amennyit elért, az nem az üldözések viharának hibája. Követőin múlt, hogy a „kísérlet” a Krisztus utáni második évezred elején sem sikerült.

A Ferenchez csatlakozó második nemzedéknek már nem minden tagja tette rá feltétlenül az életét az Evangélium tanításának valóra váltására. Az a hang hozott szakadást a mozgalomba, amely a szent követelményeit túlzásnak minősítette, vállalni nem akarta, s őt magát félreállította. Ezen tört meg a kezdeti lendület. Ez könnyítette meg azoknak a dolgát, akik az Egyházban s a hatalom birtokában kezdettől fogva rossz szemmel nézték ezt a Jézus-szerű, jézusi célkitűzésű és jézusi életű embert. De megkönnyítette a dolgukat az is, hogy a Ferenc mellett küzdők sem mind értették igazán elgondolásait, s nem tudtak maradéktalanul hűségesek maradni az evangélium szelleméhez. Éles hangon bírálták az Egyház hibáit, erőszakkal is védekeztek az őket ért üldözésekkel szemben. Sőt a fraticelli csoportja egyenesen forradalmi mozgalommá lett.

Mi nagyobb gondolati rend birtokában vagyunk, mint az intuitív, rendszerezéssel nem foglalkozó Szent Ferenc. De meglátásaink megvalósításában ugyan hol marad radikalitásunk az övétől? S vajon a második évezred vége felé lehet-e már valami az Isten százszor szent kísérletéből e nélkül a radikalitás nélkül?

Meg kell kérdeznünk magunkat a tekintetben is, hogy hogyan állunk az egyházhűség dolgában? Szent Ferenc korában sem akart mást az Egyház, mint szekerébe fogni az új mozgalmat, vagy ha ez nem megy, akkor megsemmisíteni. Szent Ferencet sem a meggyőződéséről eltéríteni, sem ellenségeskedésbe kényszeríteni nem lehetett. S mi? Nem kísért-e bennünket a meg-megújuló támadások, barátságatlan megnyilatkozások során a keserűség? Az a fajta keserűség, amelyből viszont megszületik az ellenségeskedés. Hiszünk-e eléggé abban, hogy a Világ Fejedelme csak az adott pillanat ura, a történelem ura azonban az Isten? A Sátán itt és most ellenünk fordíthatja azokat, akiknek atyáinknak és testvéreinknek kellene lenniük Krisztusban. De a Krisztushoz hű élet mégis előbbre viszi a történelmet az Isten szándékainak megvalósulása felé, ha elszakíthatatlanul ragaszkodunk Testéhez, az Egyházhoz is.

Nem csábít-e számtalan hajótörést szenvedett jó szándékunk arra, hogy lejjebb tegyük a mércét? Érezzük-e mindnyájan a felelősséget, hogy rajtunk - rajtam és rajtad - bukhat meg a kísérlet? Én lehetek-e rés, és te lehetsz-e rés, amelyen át elsüllyeszthető Krisztustól kapott feladatunk?

Isten legyen nekünk irgalmas, ha miattunk késlekedik az Isten Országá!

(Vége)